

Regenboogkerk, Hilversum, 3 april 2016

Thema: Zo traag van begrip

Voorganger: Jurjen Zeilstra

Ook wijzelf zijn als akkers, goede of slechte grond, waarin woorden tot hun bedoeling kunnen komen of niet. Jezus had zoveel woorden gesproken en daden verricht. Zoveel was er wat als graankorrels bewaard lag in het geheugen van zijn leerlingen. Nu komt het er op aan: Wat is er dat nu zal ontkiemen? Er is tijd voor nodig wanneer wij verlangen te zien wat God doet in ons leven.

Schriftlezingen: Exodus 16, 11-16; 2 Korinthiërs 9,10 en Lucas 24, 13-35.

Prediking

Gemeente van Christus,

Jezus is vaak verkeerd begrepen. Jezus is vaak niet herkend.

Godsvertrouwen valt niet samen met een leven in afhankelijkheid.

Een echt geloof is ook niet hetzelfde als iets zeker te weten, zonder enige twijfel. Als Israël in de woestijn beproevingen ervaart is dat niet om het klein en afhankelijk te maken, wat wel eens is gedacht, maar juist om mensen te laten groeien. Ik denk dat de wijze waarop Jezus mensen leerde op God te vertrouwen hen terugvoerde op hun eigen kracht, de krachtbron die God als Schepper in hun leven had gelegd. Dat is de zaadkorrel vol kiemkracht bestemd om tot ontwikkeling te komen. Maar zij zijn traag van begrip.

Het kan soms lang duren voordat een inzicht doorbreekt... woorden moeten rijpen. Herinnering is als zaad dat op een bepaald moment tot ontkieming komt. Wij allemaal lopen met onvoltooide gedachten rond. Zo 'brandde het hart' van de leerlingen op weg naar Emmaüs in hun lijf, op de avond van de dag van de opstanding wanneer Jezus met hen spreekt.¹ Wat is dit branden? Houdt de evangelist ons in deze mannen een spiegel voor, een beeld van mensen op de levensweg, mensen met een brandend hart, ook al weet je niet goed waarom. Wonderlijk dat de twee leerlingen het pas kunnen benoemen, nadat ze Jezus hebben herkend en nadat hij weer verdwenen is. Pas nadat hij het brood met hen heeft gedeeld, pas dan valt alles op z'n plaats. Dit brood wordt voedsel uit de hemel. Deze Jezus heeft zichzelf gedeeld. Al die tijd hebben ze naast hem gelopen op hun weg, zonder te weten. Al die tijd was het Jezus die hun niet alleen de Schriften verklaarde, maar ook hun eigen leven uitlegde. Nu zijn ze weer samen met z'n tweeën. Maar alles is anders. Zij staan op en draaien zich om, gaan opnieuw op weg, nu terug naar Jeruzalem. Van treurige achterblijvers zijn de leerlingen moedige getuigen geworden.

Als Pasen bevrijding is, weet dan wel dat daarmee de spanning uit het leven geenszins is verdwenen, integendeel, juist is geopenbaard, onontkoombaar, in al z'n transparantie. Jezus plaatst zijn volgelingen en allen die in hem geloven met open ogen op de levensweg. In zekere zin belichaamt hij zelf zijn uitleg van de Schriften. Zijn weg door de dood heeft iets van een goddelijk moeten, een noodzaak,² juist omdat hij zijn verantwoordelijkheid ten opzichte van de bron van het leven

¹ Het is de vraag of dat 'branden' werd losgemaakt door de woorden van Jezus of dat het eigenlijk al de hele weg aan de gang was. De woorden 'in ons, terwijl hij met ons sprak' ontbreken in veel handschriften van het evangelie. Fitzmeyer, J.A., *The Gospel According to Luke X-XXIV*, New York /London 1985, 1568.

² Let op de grammaticale vorm 'ouchi tauta edei pathein ton christon' moest niet de christus dit alles lijden... Lucas 24,26.

niet ontliiep, juist toen de dood dreigde. Vluchten kan niet meer. Het kon niet voor hem. Het kan niet voor hen, niet in zijn naam, niet voor leerlingen die apostelen willen zijn.

Zo heeft Israël Faraó en zijn legermacht in de zee zien ondergaan. Zeker, reden voor een feest en op de andere oever zongen ze de lofzang. In de Paasnacht hebben wij dit gevierd. Maar wie dacht dat het nu verder een pretje wordt, heeft zich vergist. Juist nu zal het er op aan komen niet alleen van de slavenmeesters verlost te zijn, maar ook werkelijk als bevrijde mensen te gaan leven.

Een volk dat wordt bevrijd is daarmee nog niet meteen een bevrijd volk. Slaven blijven zich als slaven gedragen, ook zonder hun meesters, wanneer zij zich niet realiseren dat zij nu hun eigen meester dienen te zijn. 'Wij zijn tot vrijheid veroordeeld,' zei de Franse filosoof Jean-Paul Sartre en hij had gelijk. Mensen ontlopen buitengewoon snel hun verantwoordelijkheid. Het valt de meeste mensen niet moeilijk daar tientallen excuses voor te vinden. De omstandigheden, je karakter of een verslaving, een moeilijke jeugd, het is gemakkelijk redenen aan te dragen, om te verklaren dat je je als een slaaf gedraagt. Maar het zijn smoesjes als je het daarbij laat.³ Zo functioneert ook de godsdienst maar al te vaak als dekmantel, waardoor mensen zich veel zwakker kunnen voordoen dan zij in werkelijkheid zijn. In onze tijd functioneert soms het terugverlangen naar de tijd van de verzuiling en de geïdealiseerde volle kerken in Nederland regelmatig op de manier van de vleespotten van Egypte. Dat is een vlucht in het verleden en in een vermeende veiligheid die niet realistisch is. Nostalgisch omkijken is een teken dat wij de echte uitdaging van dit moment willen ontlopen. Maar de Israëlieten zullen moeten leren verantwoordelijkheid voor hun eigen geluk te dragen, ook, nee juist in de woestijn. Dat is hun beproeving. Zo wordt de woestijn een leerschool, zonder de woestijntocht geen intocht in het beloofde land. Maar wat kan het beloofde land anders zijn dan het leren leven in balans. Dat is het zelf verantwoordelijkheid nemen voor ons doen en voor ons laten.

Veel mensen zijn er die dit niet begrijpen. Heel hun leven zijn ze bezig pijn te vermijden. Ze koesteren in zekere zin hun tekort. Ze ontlopen verantwoordelijkheid en verlangen naar Luilekkerland. Als die plaats aan het eind niet blijkt te hebben bestaan zijn ze vaak verontwaardigd en teleurgesteld.

Maar of wij het nu leuk vinden of niet, wij hebben vrij te zijn. Natuurlijk zijn er beperkingen. Als je in Nederland in een bepaalde periode van de geschiedenis, in een bepaald gezin geboren bent, zul je de rest van je leven daarvan de positieve of minder positieve gevolgen van met je meedragen. Toch heeft zich daardoor nog geen sluitende lotsbestemming gevormd. Er is altijd een bandbreedte waarbinnen een mens zelf verantwoordelijkheid draagt. Toegegeven, voor de een is deze breder dan voor de ander, maar speelruimte is er voor ieder. Ieder geeft en neemt, schenkt en ontvangt. Wij kunnen kiezen. Wij zijn bevrijd tot het dragen van verantwoordelijkheid. God is daarbij

³ Mooi uitgelegd door Miriam van Reijen. Cf. Reijen, M. van, *Stoïcijnse levenskunst. Evenveel geluk als wijsheid*, hoorcolleges op audio cd's, 2012.

voor ons de bron, de kracht, het tegenover, de stem die ons roept tot verantwoordelijkheid. Zo hebben wij het leven in zijn naam.⁴

Niet iedereen kan dat in al z'n onbarmhartigheid aan. Wij allemaal marchanderen. We sluiten dagelijks talloze compromissen, vaak zonder erbij na te denken. Ik geloof niet dat er iemand is die zich nooit beklagt. Ik geloof niet dat er iemand bestaat die zich altijd als een vrije held gedraagt. Ik geloof ook niet dat dit zo erg is als Sartre beweert.⁵ Je wordt niet meteen een huichelachtig mens als je eens een beetje medelijden hebt met jezelf of vluchtgedrag vertoont. Laten we eerlijk zijn: Sommigen mensen hebben het ook echt beter getroffen dan anderen. Escapisme, dat wil zeggen vluchtgedrag, is misschien niet handig, maar is niemand vreemd. Er zijn tragische kanten aan het leven die je zelf niet hebt gekozen en waaraan je kunt lijden je leven lang.⁶ Daarover oprecht verdriet te beleven is mijns inziens geen teken van zwakte. Er is barmhartigheid en troost in een beetje geduld met elkaar. Het uithouden met mensen die niet voldoen aan de eisen van de vrijheid is een liefdedaad. Beseffen dat je zelf zo'n mens bent die niet altijd voldoet is een blijk van zelfkennis.

Maar het is dus geen oplossing jezelf maar voorgoed en zelfbewust een slachtofferrol aan te meten. Israël toont ons die neiging. De vleespotten van Egypte zijn spreekwoordelijk geworden. Het volk deinst terug voor deze vrijheid die een woestijnreis blijkt te zijn. 'Mara' betekent bitterheid. De praktijk van de bevrijding valt bitter tegen.

Hun klacht ondertussen, is niet onzinnig. Natuurlijk hebben ze water nodig. Natuurlijk moet er eten zijn, ook in de woestijn. Zo is het ook geen onzin wanneer mensen die misschien al vroeg in hun leven tekort zijn gekomen, snakken naar erkenning en liefde. En God ziet in ontferming om naar zijn volk. Hij toont hun zijn heerlijkheid, zijn glans straalt af op hun leven. Maar dat niet alleen. God geeft zijn volk op miraculeuze wijze te drinken en te eten.

'Manna' betekent 'Wat is het?' Het is een vraag. Het blijft een vraag. In de bijbel wordt het 'brood uit de hemel' genoemd wat veertig jaar lang blijft vallen totdat Israël in het beloofde land binnen trekt. Opzettelijk wordt het wonderaspect van deze voedselvoorziening onderstreept, al helemaal omdat het niet op sabbat te vinden is en nog meer omdat alleen op de zesde dag een extra portie kan worden verzameld, een voorraad voor de sabbat die niet bederft. Die sabbat is bedoeld als de dag van vrijheid bij uitstek. In de letterlijke zin kunnen wij dit allemaal niet begrijpen. Maar het gaat in deze teksten absoluut om de geestelijke zin. Het belangrijkste in het dagelijks leven wordt je

⁴ Cf. de rol die het zelfbewust dragen van verantwoordelijkheid speelt in het contextueel pastoraat. Menken-Bekius, C., en H. van der Meulen, *Basisboek voor pastoraat en geestelijke verzorging*, Kampen 2007, 213-221. In contextueel pastoraal worden de omstandigheden volstrekt serieus genomen, maar niet als excuus verantwoordelijkheid voor eigen gedrag en welzijn te ontlopen. Ook in familiestructuren kan men actief op zoek gaan naar gebleven bronnen van vertrouwen en 'restjes betrouwbaarheid'. Door veelzijdige partijdigheid kan de pastor daarbij als vertrouwenspersoon helpen (p221).

⁵ Cf. G. Groot, 'Mensen die doen alsof ze geen keuze hebben zijn schoften' in: *Filosofie Magazine*, 3, 2010, 70-76. Cf. Sartre, J.-P., *Het zijn en het niet*, 1943.

⁶ Cf. Nussbaum, M., *Fragility of Goodness. Luck and Ethics in Greek Tragedy and Philosophy*, 2001 (1986).

gegeven, dat is genade, niet eens, maar dagelijks, telkens weer, een Godgegeven ritme in de tijd. Het gaat over de zin van je leven.⁷

Natuurlijk zijn er voor al de voedingswonderen van het water, het vlees en het manna, natuurlijke verklaringen gezocht en ook gevonden. Stuk voor stuk lijken het oude bedoeïenentrucs om in de woestijn te overleven. Je schijnt met een stuk hout van een bepaalde soort de drinkbaarheid van bronwater te kunnen verbeteren, de bittere smaak wordt dan geneutraliseerd. Dikke patrijsachtige trekvogels die in het voorjaar van Egypte naar Syrië vliegen kunnen na een dag vliegen zo moe zijn dat ze gemakkelijk met de hand kunnen worden gepakt. Manna zou heel goed een voedzame zoete afscheiding kunnen zijn van boomstruiken als de tamarisk, die wordt gevormd wanneer bepaalde insecten daarin prikken.⁸

Maar de bijbel wordt hier geen padvindershandboek of een cursus survival technieken. Of toch wel? Ja, maar dan in de geestelijke zin van het woord. Israël leert vertrouwen, ondanks tekorten. Het is een leren leven in balans. Juist in dat nieuwe evenwicht wordt het mogelijk verantwoordelijkheid te dragen, voldoende te geven en te nemen en komt er een ritme in de tijd. Niemand krijgt meer dan hij nodig heeft. Niemand ook die tekort komt, als het aan God ligt.

Iemand heeft mij eens het verhaal van de Emmaüsgangers uitgelegd als een verhaal met een atheïstische boodschap. 'Zie je,' zei hij 'op het beslissende moment is Jezus er niet meer. Nu moeten zij het alleen doen...'⁹ Daar was ik niet zo maar mee klaar. Aan de ene kant spreekt mij deze uitleg aan. In het verlengde van de visie van Sartre op vrijheid wil ik stellen dat het goed is wanneer mensen hun vrijheid onder ogen zien, het aandurven zelf keuzes te maken, zich daarin niet laten leiden door gewoonten en wat door anderen wordt opgelegd. Ook het zich verschuilen achter godsdienst kan het zicht op vrijheid ontnemen. Dat is waar.

Toch hoor ik, aan de andere kant, Lucas in het verhaal van de mannen op de weg naar Emmaüs geen oproep doen op te houden in God te geloven. Ik zie mensen in navolging van Christus opstaan uit hun verdriet en op weg gaan. Zij hervinden hun krachten wanneer zij Christus herkennen in het breken van het brood. Er is, zoals in de tweede Korintiërbrief zo mooi staat opgeschreven een rijke oogst van jouw leven te verwachten.¹⁰ Het is God die de zaaier van zaad heeft voorzien, zaad om te zaaien, daden van gerechtigheid en zaad om te eten als brood, alles wat je nodig hebt onderweg in het leven. Ons trage verstand kan deze hint goed gebruiken. Gaandeweg zullen de vragen van ons brandende hart een antwoord vinden wanneer wij de opdracht van Jezus zelf leren verstaan zelf de verantwoordelijkheid voor ons eigen leven te aanvaarden.
Amen.

⁷ Cf. Kuijper, A., *Gomer voor den Sabbath. Meditatiën over en voor den sabbath*, Amsterdam/Pretoria 1889, 205-208.

⁸ J.C. Slayton, 'Manna' in: *The Anchor Bible Dictionary*, New York/London 1992, IV, 511. Cf. Linden, N. ter, *Het verhaal gaat*, 1, *De Thora*, Amsterdam 1996, 231. Zie ook: *Het Oude Testament naar de Leidsche Vertaling*, bewerkt door I. Hooykaas, Leiden 1906, 129-130.

⁹ Max Kohnstamm, interview Jurjen Zeilstra, Fenffe Ciergnon (België), 23 februari 1991.

¹⁰ 2 Korintiërs 9,10. Cf. Martin, R.P., *World Biblical Commentary*, 40, 2 *Corinthians*, Waco Texas 1986, 292.

Uitzending en zegen

Als jullie van hier gaan, durf in de spiegel te kijken en te zeggen 'ik ben vrij'. God roept ons tot de vrijheid van zijn schepping, elke dag nieuw.

De genade van onze Heer Jezus Christus, de liefde van God, de gemeenschap van de Heilige Geest, met jullie allen.